

Jasmina Nestić,
povjesničarka umjetnosti, viša asistentica
na Odjelu za povijest umjetnosti
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Iluzionirani oltari XVIII. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske

doktorska disertacija

mentor: akademik Vladimir Marković, red. prof. u miru

Disertacija je obranjena 24. veljače 2014. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pred povjerenstvom:

dr. sc. Sanja Cvetnić, red. prof. (predsjednica)

dr. sc. Višnja Bralić, znan. sur.

dr. sc. Danko Šourek, v. asist.

SAŽETAK

Iluzionirani oltari se u hrvatskoj likovnoj baštini javljaju od četvrtoga desetljeća XVIII. stoljeća, a brojnije se bilježe od šestoga desetljeća pa sve do kraja XVIII. stoljeća. Javljaju se na području sjeverozapadne Hrvatske, a kao likovna pojava uklapaju se u umjetnički krajobraz šireg europskog područja u XVIII. stoljeću – brojni su primjeri iluzioniranih oltara u likovnoj baštini Češke, Poljske, Italije, Njemačke, Austrije, Slovenije, Mađarske, pa i šire. Mnogobrojnost naslikanih oltara na ovako širokom području te srodnost njihovih formi svjedočanstvo su uspješne vizualne protočnosti likovnih ideja koje dijelom prepoznajemo u radu talijanskog svestranog umjetnika Andree Pozza (1642. – 1709.), ponajviše njegovom traktatu *Perspectiva pictorum et architectorum* (1693., 1700.), koji poput pomno razrađene likovne podloge nudi principe i objašnjenja za izvedbu ovakvih struktura.

Prvi poznati nam naslikani oltari našega korpusa javljaju se u okrilju pavlinskoga reda, u radu pavlinskoga slikara i brata-laika Ivana Krstitelja Rangera (1700. – 1753.), koji naslikane oltare integrira u svoje kompleksne zidne

oslike (Gorica nad Lepoglavom, Štrigova, Purga, Kamenica). Ubrzo se iluzionirani oltari javljaju i u drugim redovničkim i župnim crkvama te dvorskim i filijalnim kapelama. Mrežu njihove rasprostranjenosti oblikovali su naručitelji, a vremenski nakon pavlina to su prvotno franjevci, i to onih samostana vezanih uz Ljubljanu kao središte provincije reda (Samobor, Marija Gorica). Za širenje pojave zaslužne su i velikaške obitelji koje se prepoznaju i kao višestruki naručitelji ovih oltara (obitelj Oršić, obitelj Drašković), ali i biskupijski kler, koji se okreće ovoj novoj modi (*more italico*) sve više od sedmoga desetljeća XVIII. stoljeća.

U oblikovanju oltara bitno je promotriti višestruke utjecaje, od kojih se prvotni ogledaju u dobrom poznavanju Pozzovih rješenja i ideja, koje prepoznajemo u radovima trojice autora najvrsnijih oltara našega korpusa – I. K. Rangera, Franca Jelovškega (1700. – 1764.) i Antona Jožefa Lerchingera (oko 1720. – oko 1787.). Višedesetljetna djelatnost Lerchingerove radionice na području sjeverozapadne Hrvatske ogledat će se posredno i u djelima drugih neznanih slikara, a za pojedine od njih možemo pretpostaviti da su udomaćeni slikari proizašli upravo iz radionice ili pak domaći slikari koji su na određeni način u njoj imali udjela. Možemo pretpostaviti i da će unutar nje određeno vrijeme biti uposlen i Anton Archer († 1807.), a koji se svojim oltarima datacijom približava samom kraju XVIII. stoljeća.

Iluzionirani oltari se u Hrvatskoj javljaju na području snažne produkcije drvenih polikormiranih oltara, ali će se u njihovim nacrtanim shemama ponekad prepoznati i odjeci konstrukcija mramornih oltara, što također svjedoči o višestrukosti primjene određenih modela oltara. Također, slikari se u oblikovanju oltara ne utječu *gotovim* rješenjima samo za slikane arhitektonske strukture, nego i u slikanoj figuralici prepoznajemo oslonac na popularna grafička rješenja ili njihove izmijenjene daljnje prijevode – posebice se to očituje kod slikara koji su autori većih slikanih cjelina, to jest ujedno zidnih i svodnih oslika. Ovakav oslonac na grafička rješenja, kojima su

radionice poput Jelovšekove i Lerchingerove zasigurno bile bogato opremljene, pokazatelj je dostupnosti i popularnosti modela kojima na naše likovno tržište pristiže i izrazito suvremeni srednjoeuropski izričaj (Johann Georg Bergmüller, Franz Xaver Habermann).

Premda su raznorodni u nacrtnim shemama, odnosima oslika spram arhitekture u kojoj se nalaze, u kvaliteti izvedbe, razmatrani oltari predstavljaju poseban segment baroknoga zidnoga slikarstva XVIII. stoljeća u Hrvatskoj, a pojedini primjeri vrhunska su ostvarenja te stoga neizostavni u pregledima cjelokupne hrvatske barokne umjetnosti. x